

Boris Kořínek: Šo'a v Slovenskom štáte očami evanjelickej cirkvi a. v.

(Soutěžní práce v rámci Celostátní studentské vědecké konference historie 2020)

Studie Borise Kořínka se zabývá problematikou vztahu Evangelické církve augsburského vyznání (ECAV) ke Slováckům považovaným z hlediska německých a posléze i slovenských rasistických zákonů za Židy, a to v období Slovenského štátu a v bezprostředně poválečném období. Autor se zaměřuje především na vztah k „židovským“ členům ECAV, resp. k někdejšími členům židovských obcí či dalším občanům „židovského původu“, kteří se chtěli nechat pokřtít a vstoupit tak do řad příslušníků ECAV. Touto problematikou se již před Borisem Kořínkem zabývalo několik autorů a autorek, nicméně dosavadní sekundární literatura ji zpravidla pojednávala pouze pro období do ukončení masových deportací, resp. do vypuknutí SNP. Kořínkova práce z této sekundární literatury zčásti vychází, k dosud známému ale přidává poznatky z několika dalších pramenných zdrojů – především díky využití pramenů uložených v Jad Vašem v Jeruzalémě a několika publikovaných pramenů paměťové povahy.

Vedle těchto doplňujících informací, cenných zejména pokud jde o závěrečné období trvání Slovenského štátu a poválečná léta (čemuž dosud nebyla věnována pozornost) je práce cenná v rovině interpretační. Autor poukazuje na angažmá evangelických duchovních v otázce křtu někdejších členů židovských obcí či dalších občanů považovaných za Židy, k němuž často docházelo často rychleji než by odpovídalo vnitřním pravidlům církve – a zároveň neodsuzuje, ale spíše analyzuje ta stanoviska ECAV a jednotlivých farářů, která vykazují spíše kompromisní povahu nebo i prvky antisemitismu. Zároveň ale autor neadoruje a neopouští kritickou perspektivu; u řady případů poukazuje naopak na přinejmenším zdrženlivé postoje duchovních a členů církve, jakkoli mohly být motivace různorodé. V souvislosti s dnes všeobecně oceňovaným křtěním občanů, jež byly Slovenským státem považovány za židy, zmiňuje i problematiku osobního obohacování farářů (i finančního benefitu pro jednotlivé sbory), jakkoli tato citlivá otázka není v práci rozebrána do větší hloubky. Autor tak přinejmenším otevírá nepohodlné (a obecnější) přemýšlení nad tím, že ne každá záchrana lidského života (či alespoň umožnění vyhnout se po nějaký čas některým diskriminačním opatřením) musela nutně pramenit jen z ušlechtilých pohnutek.

Navzdory tomu, že se tedy celkově jedná o zdařilou a inovativní práci, vnímám i některé její slabiny. Z analýzy různorodosti a často rozporuplnosti postojů jednotlivých členů církve, duchovních či sborů není často zřejmá síla a vzájemný poměr jednotlivých názorových skupin v církvi; když autor píše o farářích, kteří zásadně nesouhlasili s pomocí „Židům“, ať již z antisemitských či duchovních důvodů, nevíme, zda se jednalo o ojedinělé případy či vlivný proud v ECAV. Zdá se, že autor v obdobných pasážích čerpá ze sekundární literatury, která téma blíže nepojednává – a sám si nedal práci s dohledáním rámcového počtu případů těch

či oněch postojů. Na několika místech vyloženě schází kritika pramenů. Autor například uvádí, že „biskup S. Š. Osuský vo svojom povojnovom diele Služba národu II z roku 194781 vypísal zoznam všetkých evanjelikov, ktorí sa nejakým spôsobom zapojili do SNP. Pohľad na funkcie pri menách nám prezradí, že v odboji bolo činné takmer celé vedenie ECAV od biskupov po farárov a takisto mnoho laikov“ (s.21). Autor tak evidentně chápe údaje uvedené v pamětech jako zdroj informací, s nimiž bez dalšího ověřování dále pracuje. Nebere tak v úvahu, že paměti jsou velmi specifický egodokument, jehož autoři se zpravidla snaží ospravedlnit své vlastní činy – a tomu mohou být přizpůsobeny „informace“, které jsou či naopak nejsou uváděny. V neposlední řadě bych zmínil ještě problematiku terminologie – ta by měla být precizněji zpracována. Autor například v celé práci píše o Židech (bez uvozovek), ačkoliv je velkou otázkou, podle jakých kritérií byli například jím analyzovaní pokřtění členové ECAV Židy (či židy). Ve většině pasáží dojdeme k tomu, že za Židy byli tito lidé považováni prokazatelně pouze na základě dobového německého či později slovenského rasového zákonodárství. Tyto otázky by měly být precizně pojednány a mnohé formulace zpřesněny – na řadě míst bych se přimlouval za psaní pojmu Žid v uvozovkách, právě proto, že se jedná o určení na základě dobové legislativy. Chybějící terminologickou reflexi pak podtrhuje i použití nacistického sousloví „židovská otázka“ (bez uvozovek) v rámci vymezení tématu jednotlivých částí práce a dokonce v názvu jedné z kapitol (s.22).

Všechny tyto problémy považuji nicméně za dílčí. Práce celkově přináší řadu originálních poznatků o vztazích ECAV k „Židům“ v čase Slovenského štátu a v poválečných letech a velmi pěkně ukazuje zejména pnutí mezi humanistickou pomocí a misijním úsilím v přístupu evangelických duchovních ke křtění „Židů“. Práce není tradičním pokusem o oslavu hrdinství evangelických duchovních vymáhajících lepší podmínky pro své „židovské“ členy nebo snažící se je ochránit před deportacemi. Před čtenářem tu spíše plasticky vystávají mravní dilemata spojená s obtížným vyvažováním respektu k vnitřním církevním či náboženským pravidlům, lidským ohledem na pronásledované a diskriminované – a zároveň nutností vyjednávat s autoritářským státem aplikujícím rasovou ideologii. A to považuji za podnětný příspěvek k důležitému a zároveň citlivému tématu, jež si autor zvolil.

Matěj Spurný

Doc. Mgr. et Mgr. Matěj Spurný, PhD.
Ústav hospodářských a sociálních dějin
Filozofická fakulta UK